

WRITTEN HISTORY OF VERBAL PREFIXATION IN THE OLD UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE OF THE 14TH – 17TH CENTURIES

*Halyna Kocherga, Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of the Ukrainian Linguistics and Applied Linguistics,
Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy
(Cherkasy, Ukraine)*

e-mail: kocherga_galina@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1000-3427>

The article investigates the structural and motivational aspect of verb prefixation recorded in the Old Ukrainian literary language of the 14th – 17th centuries. The linguistic marker of verb ellipsis is established, which implies the possibility of double motivation, which is based on a combination of morphological, onomasiological and semasiological approaches, taking into account the etymological segment of prefixes. The purpose of the article is to consider the internal structure of the prefixal verb subsystem of the Old Ukrainian language of the 14th – 17th centuries and to establish the motivational segment in derived derivatives, which forms the word-formation model of nomination.

The word-forming model of structural-motivational and functional factors of the verb subsystem of the Old Ukrainian literary language of the 14th – 17th centuries, produced by the word-forming potential and means of its implementation, is revealed. The productivity of prefixal word-forming nominals is characterized by word-forming prefixal models that are structurally and semantically motivated by the onomasiological basis of the root verb. Historical word-formation studies show that in the language of written monuments of the 14th – 17th centuries there is a clear tendency to increase the role of prefixation in the verb segment, which naturally affects the activity of individual prefixes. Verb prefixes perform a species-recognition function, that is, they lead to a change in the type of basic verbs and modify the meaning of the state under various qualitative functions. In many groups of verbs, prefixes performed with additional meanings that differed from prepositional structures. The paradigmatic relationship of verb prefixes to the syntactic constructions in which they were segmented revealed the model of affixation as a semantic-word-forming process. The relationship of prefixes with some prepositions and their change in the meaning of the verb have an impact on the entire semantic structure of the sentence in which they are located, not only in content but also in form. Verbal prefixation as a method of word formation arose in the Proto-Slavic period, and the prefix systems of modern Slavic languages are its natural continuation.

Key words: *a word-forming mechanism, the Old Ukrainian language, a word-forming potency, a verb prefixation, a word-forming model, prefix semantics.*

Relevance. The accumulation of a significant amount of new factual material on the history of Slavic, in particular Ukrainian word formation, has made it possible to create general overviews of the historical word formation of the Ukrainian language, which, unfortunately, still suffer from fragmentation and incompleteness of substantiated conclusions.

Given the geopolitical, Ukrainian-centric challenges of today, the word formation of the Ukrainian language in its dynamic (diachronic) aspects requires new methodological principles and thorough research. The history of word formation of the Ukrainian language, despite its relevance, still remains insufficiently studied. Unlike modern, historical word formation, in particular historical verb prefixation, is represented by a relatively small number of publications, which will serve as the relevance of our research.

Analysis of recent research and publications. The word-formation processes of the modern Ukrainian literary language, both in synchronic and diachronic aspects, have been studied quite thoroughly, as evidenced in a number of publications by K. Gorodenska, E. Karpilovska, O. Taranenko, V. Greshchuk, V. Horpynych, A. Hryshchenko, I. Vykhovants, V. Nimchuk, P. Bilousenko, L. Didkivska, N. Klymenko, O. Bezpoyasko, T. Vozny, A. Maiboroda, L. Kostych, I. Kovalyk, M. Kravchenko, O. Pinchuk, L. Polyuga, L. Yurchuk, I. Yatsenko, M. Chemerysova, L. Humetska, Y. Zakrevska, I. Chepiha, V. Horobets, S. Bevzenka, L. Beregoenko, O. Krovytska, K. Lenets, N. Romanova, S. Samiylenko, P. Tymoshenko, V. Peredrienko, K. Mykhalchuk,

I. Bilodid, P. Zhitetsky, O. Ogonovsky, Z. Osadtsa, E. Tymchenko, O. Sinyavsky, M. Maksymovych, O. Potebnya and many others.

In addition to suffixation, prefixation is of great importance in the word formation of the Old Ukrainian language. Suffixation is most widely manifested in nouns, the main sphere of functioning of prefixes is verbs and verbal formations. The distinction between the spheres of functioning of suffixation and prefixation is determined by the peculiarities of functioning, origin and development of prefixes. Verbal prefixation as a method of word formation arose in the Proto-Slavic period, and the prefix systems of modern Slavic languages are its natural continuation.

The basic unit of word-formation analysis is the word-forming formant, which in linguistic ontology corresponds to an affix or several affixes [6, p. 120]. O. Zuban emphasizes that “establishing word-forming motivation between cognate words is used when establishing the morpheme structure of a word form as an auxiliary, and sometimes the main criterion of morpheme division, although these two types of linguistic analysis differ in different tasks (determination of the morpheme structure of a word form / determination of the way of word formation of a derived word), methodology (morpheme analysis / word-forming analysis) and structural units (morphs and morpheme structures of words/formative base and word-forming formant)” [6, p. 119].

In Old Ukrainian linguistics, prefixes were traditionally considered within the framework of prepositions and were actually identified with them. This is evidenced by the oldest purely grammatical Slavic work – a treatise on the eight parts of speech, which in the Serbian list of the 15th century is entitled “*Осьмь честии слова, ~лико глаголемь и пишемь*” [9]. In the history of Ukrainian linguistics, such grammarians as L. Zyzanii, M. Smotrytskyi, I. Uzhevych, M. Lozynskyi, M. Osadtsy considered prefixes within the framework of prepositions.

O. Sinyavsky uses the term “suffix” to denote a prefix. Analyzing prefixes, the grammarian notes that “although there are far fewer suffixes in our language than affixes, they are very diverse in meaning and scope of use. Affixes specify, specialize, often limit and narrow the basic meaning of words” [11, c. 138].

In “Grammar of the Ukrainian Language for Self-Study and as an Aid to School Learning” V. Simovych calls the part of the word that comes before the root an “increment” [12, p. 107]. According to the scientist, adding a prefix to a word “completely changes the meaning of the word.” By origin, prefixes are mostly prepositions, and “the meaning of the increment is usually the same as that of the adjective” [12, p. 325]. The linguist I. Verkhtsky does not separate prefixes from prepositions, calling them “nouns” or “noun particles” [2, p. 19]. It is worth emphasizing that the correlation of the semantics of prefixes is influenced by their genetic connection with prepositions, the existence of which, according to V. Rusanivsky, is beyond doubt [13, p. 229].

A prefix is a functional morpheme that is located before the root or another prefix, is attached to the whole word, and performs a word-forming and (or) grammatical function [8, p. 17]. Compared to suffixes, prefixes are more autonomous, do not depend on the influence of inflections, and do not carry information about the grammatical form of the word. Historical word-formation studies show that in the language of written monuments of the 14th – 17th centuries there is a clear tendency to increase the role of prefixation in the verb segment, which naturally affects the activity of individual prefixes. Verb prefixes perform a species-recognition function, that is, they lead to a change in the type of basic verbs and modify the meaning of the state under various qualitative functions [8, p. 45–52.]. In many groups of verbs, prefixes performed with additional meanings that differed from prepositional structures.

The purpose of the article is to consider the internal structure of the prefixal verb subsystem of the Old Ukrainian language of the 14th – 17th centuries and to establish the motivational segment in the derived derivatives, which forms the word-formation model of the nomination.

Research results and their discussion. The verb system of the modern Ukrainian language goes back to the verb system of the Proto-Slavic language. One of the methods of morphological word formation in the Ukrainian language is prefixation. A prefix is defined as a prepositive common functional part of a series of words that performs a word-forming function in one of the acts of derivation, changes its semantic structure in the process of language development and participates in the formation of a number of onomasiological categories [5]. A prefix is defined as a prepositive common functional part of a series of words that performs a word-forming function in one of the acts

of derivation, changes its semantic structure in the process of language development, and participates in the formation of a number of onomasiological categories [5].

Prefixation, unlike suffixation, is the main marker of exclusively verbal word formation. With the help of prefixes from verbs, both verbs with a new meaning and verbs with a new shade of meaning are formed. It is noteworthy that when forming a verb, not one, but several prefixes can be used simultaneously. The Old Ukrainian language is characterized primarily by biprefixation, that is, the formation of verbal nominatives using two prefixes, while multi-prefix verb formations are a limited phenomenon: *выроскошовати, навпоминати, зпрофоновати, заповѣтритися, запобѣгати, запозвати, запомогтиса, запоручати*. Multi-prefix verb formations in the Old Ukrainian language appear in the 14th – 15th centuries, and there are also a number of nominatives that are multi-prefix only etymologically, because they feature connected and non-derivative single-prefix bases (*заповѣдати*).

The role of the prefix in the verb system of Slavic languages is significant. The factual material of the study conceptually illustrates the conclusion that prefixes arose in the Proto-Slavic language, long before the separation of Slavic languages into separate independent languages. Researcher N. Romanova notes: “prefixation arose in deep Proto-Slavic antiquity, and perhaps even earlier, since ancient prefixes are common to Slavic and Baltic languages” [3, p. 178]. Verbs in spoken language are mostly used with prefixes, and only a small number of verb units are found in a prefixless form. For example, the Slavic simple prefixless verb form *-jати // (-ѣти)* is not attested in the Ukrainian language in its unprefixated form, but verb formations from it with the appropriate prefixes are widely used: *обняти, найняти, зняти, зайняти, підняти, доїняти* and others. It is worth noting that the Old Ukrainian verb, like the Slavic one, could be used with one, and more often with several prefixes. For example, *брати* (*надібрати, вибрати, набрати, забрати, підібрати, перебрати, зібрати*). The continuity and fragmentation of historical word formation appeals to multifacetedness in establishing the motivated segment of the prefixation of a derivative unit and multifaceted interpretation. Researcher P. Bilousenko notes that “what is imagined by native speakers today can be realized tomorrow in the creation of new words and will become a fact of language” [1, p. 18]. The deep-rootedness of verb prefixation in the Proto-Slavic period was expressed by the most productive word-forming prefixes: *-в (въ), -вы, -до-, -за-, -на, -о, -об, (-объ), -от, (-отъ), -но, -под, (-подъ), -при, -про, -пере, -роз, (-рос), -с, (-съ), -оу* and others, but the degree of their productivity was different. Most verb prefixes are of prepositional origin. Verb prefixes tend to combine with genetically related bases, the use of which reflects the history of the development of centuries-old traditions [16]. The addition of various prefixes to a prefixless verb modifies its meaning according to spatial, temporal and other features of action, and serves to expand the nest of related words.

The prefix method is the main one in the formation of verbs from verb stems. It has been established that the more productive the prefix, the more often it forms a structural-semantic type and vice versa:

1. The structural-semantic type (partiality or incomplete manifestation of action) declares the prefix *-при-*, *приступати, пристѣгти, приобѣжати, приодѣвати, приоздобити, припатроватися, припомянути, припуцати, приязнитися, приубожати, пришиватися. Я колкокротне зборонявся, не приступаючи на тии его слова*. Ак. Полт.с. (КС.Л XXII, 14) [Timchenko, B 2, p. 236]; *«Пристѣгти» или «сидѣти» на соборѣ не есть «предсѣдети»*. Пал. 542 [Timchenko, B. 2, p. 236]; *Ся до обчей зверхности не пришивали*. АП. 1042 [Timchenko, B. 2, p. 241]. The prefix, in combination with the verbative, expresses various locative meanings together with the semantics of movement, therefore the prefixed verb, which plays the role of a predicate in a sentence, contains the seme “movement” (real or imaginary), which is a condition for the formation of a locative-directive plan of content. Prefixes that represent various parameters of locative semantics form verb structures mostly with action predicates [4].

2. Repetition of the action declares the prefix *-пере-*: *передаровати, перекупати, перекусити, переладовати, перелещовати, переличовати, перенаняти, перемѣшкивати, перепам'ятовати, перепирати, пересудити, переформовати, переховати. Служебку оной Анни передаровали, аби на панюю свѣдчила*. Рук. Хр. 350 [Timchenko, B. 2, p. 93]; *Солю торговати и перекупати албо шинковати намъ не допускает и забороняет*. Кн. Луцк. 1571, л. 93 об. [Timchenko, B. 2, p. 96]; *Тогда панъ Иванъ казал тую череду з сеножатей до двора*

своего загнати и переличовати. Кн. Луцк. 1565, л. 204 [Timchenko, B. 2, p. 96]; *Единъ другого перепирати*. Пал. 789 [Timchenko, B. 2, p. 98]; *Самъ толко патрыарха можетъ судъ свой, если захочетъ, пересудити*. Пал. 608 [Timchenko, B. 2, p. 101]; *Переформовали синовъ истинихъ на пасинки*. Вел. III, 173 [Timchenko, B. 2, p. 102]; *Обурился на Тебаны за тое, же Атенчиков переховали*. Рук. Хр. 158 [Timchenko, B. 2, p. 102]. The prefixal mode of verb formations illustrates the existence in the Old Ukrainian language of the 14th–17th centuries of synonymous/antonymic derivational derivatives. The linguistic marker of verb ellipsis implies the possibility of double motivation. Derivatives of this type scale the verb subsystem of the Ukrainian language throughout the entire historical formation of the modern Ukrainian literary language.

3. The prefix *въ-* in verbs of motion indicated the direction of action from outside to inside: *въголосити, въбити, въбивати въбожитиса, въбранати въводитиса, въвоинитиса, въволочити, въволочитиса, въковати, въкрилати, въкроужитиса, въкънажитиса, въложитиса, въцьсаритиса, въневѣстити въчеловѣчити вгрунтовати, вплодитиса, вславитиса, втелятиса*. *Церковъ Христова такъ вгрунтована и умоцнена есть, абы не упала*. іб. 344 [Timchenko, B. 2, p. 88]; *Зъ имѣнья оного панства втеляются въ присудъ корунный*. Аюзр. 1, 90 (1538) [Timchenko, B. 2, p. 124]; *Соборное признано и вголошено*. Пал. 516 [Timchenko, B. 2, p. 87]; *Не знаю, в который обычай в жону и в статокъ мой якийсь человекъ вклепнется*. Кн. Луцк. 1570, л. 115 [Timchenko, B. 2, p. 103]. The word-forming potential of prefixes mostly expresses the general meaning of the nominative and fragmentarily syncretizes the narrowness and concreteness of semantic and motivational shades. Prefix verbs can form participial and adverbial forms.

4. The distributiveness of the action (the action is performed by one or many subjects and extends to numerous objects) declares the prefix *-по-*: *потурчитиса, пошляхтѣти, похлѣбовати, почадѣти, покарбовати, полаяти, пописати, попороти, покритиса, полаяти, покропляти, покруховати, поливати, покасовати, полютровати, в. (Pol. *polotrować*), полкнути, гл. (пл. *polknąć*), полнити, гл. (пл. *połnić*), пописоватиса гл. (пл. *popisywać się*), пополохати, потварити, гл. (пл. *potwarzyć*), пошкорунѣти, гл. *Снѣгъ пошкорунѣлъ*. Дн. Марк. III, 249 [Timchenko, B. 2, p. 204]; *Ся Луцкий владыка потурчилъ*. ап. 1246 [Timchenko, B. 2, p. 196]; *Пошляхтѣли и погорѣли есте*. Аюзр. 223 [Timchenko, B. 2, p. 204]; *Мовилъ имъ правду, и не похлѣбовалъ*. Гал. 1, 95 [Timchenko, B. 2, p. 199]; *Въ его избѣ почадѣли*. Дн. Хан. 357 [Timchenko, B. 2, p. 201]. In sentences where such formations appear, various adverbial words and word combinations are very often used, which specify the distributive meaning of the verb.*

A type of prefixal verb conjugation is reduplication, i. e. the repetition of identical prefixes within the same verb. For example, prefixal reduplication is the prefix *-попо-*: *Спросность зъ невѣстою мѣсто Сатурна поповнявъ*. Рук. хр. 298 [Timchenko, B. 2, p. 171]; *Борицу сирого на одного чловѣка и на еденъ разъ щегулне попоисти отъ таляра битого купити было невозможно*. Вел. 56 [Timchenko, B. 2, p. 171]; *Моусятъ ся пополнити всѣ рѣчи которыи соут писаны в законѣ*. Пер. Ев. 78 [Timchenko, B. 2, p. 171]; *Мене самого збилъ и жону мою, выволокии за волосы с каморы, такъже збилъ, змордовалъ, дети пополохалъ*. Кн. Луцк. 1564, л. 236 [Timchenko, B. 2, p. 196]; *Широкого панства мазанки попопелѣти*. АП. 1802 [Timchenko, B. 2, p. 171]; *Попороти ноздри*. Рук. Хр. 165 [Timchenko, B. 2, p. 171]. The iterative meaning of a verb is very often supported and reinforced by various lexical-semantic and syntactic models. As for the prefix-prepositional verbal composition, it should be considered in the context of semantic-syntactic, motivational relations in the sentence. This was emphasized in his scientific research by researcher M. Stepanenko [10]. The scientific concept of verbality by researcher O. Potebny is based on onomasiological principles: "...created a psycholinguistic model of the birth of a word, sentence and part of speech in the process of comprehension by the human mind of infinitely diverse phenomena and processes of the surrounding world" [3, p. 299]. In prefixal reduplication, the segmentation of full-meaning and service morphemes is established. In such word-formation reception, the greatest differences of polyprefixal verbal nominatives from monoprefixal formations are revealed. It is declared that the secondary prefix is directly connected with the primary prefix, which it semantically determines, and it is through it that the interaction of the secondary prefix with the root occurs. The primary prefix acts as an active semantic-grammatical means. At the same time, the prefixal morpheme also performs another function, limiting the semantics of the

secondary prefix. It is illustrated by examples that the secondary prefix segments variants of semantic meanings.

In this case, word-forming and form-forming doublets arise, that is, a two-prefix species pair is semantically and grammatically almost always equivalent to a single-prefix species pair: *заарештовати, задолжитися, заквітнути, заквітнутися*, v. (Pol. *zakwitnąć*), *задумгтися*, v. (Pol. *zдумieć się*), *закаменгти* v. (Pol. *zakamienieć*), *заличювати, заповгтрити, заповгтрити, занемоцгти, запорошити, затарасовати, запогодитися*, v. (Pol. *zatarasować*), *заустити, зафарбоватися, зафрасовати*, v. (Pol. *zafrasować*), *зафрасоватися*, v. (Pol. *zafrasować się*), *зачервонгватися, зачервонгти*. The verb prefix *-за-* (acts with the meaning of the beginning or end of an action) usually does not change either the semantics of the verb or its specific meaning.

Conclusions and prospectives. So, initially prefixes acted only as a word-forming means, that is, when attached to a verb, the prefix changed its lexical meaning, forming a new word. Regarding the grammatical meanings of verbs, prefixes were initially neutral. However, having become part of a verb, that is, a morpheme, they gradually lost their original lexical meanings and acquired additional, more abstract meanings, which could directly affect the grammatical features of verbs, for example, specify time limits and methods of action: *розголошати, розгромити, розрысоватися, розсвгтати, розсвгтитися, розступитися, розслабитися, розоднгтися, розполонитися, розпорошувати, розрадоватися* (long-term, unlimited action), *выбубняти, выголити, выгафтовати, вызвгздитися, выжебрати, выпогодитися, выхондожити, выпокутувати, выцвечити, вышинковувати* (action limited to its beginning), *възбгсьдовати, възбити, възблагодгяти, възблгстати, възблгудити, възблгзновати, възбгстратиса, възбггатити, възбгситися, въздоити възбгсьнети, възбгстрати, възбггати, въздоржити, възблгти, възбгжноутиса* (an action whose duration is limited by a beginning and an end), *укаменовати* (Pol. *ukamionować*), *укривдити* (Pol. *ukrzywdzić*), *укороновати*, (Pol. *ukorować*), *укгрунтовати*, (Pol. *ugruntować*), *укрижовати*, (Pol. *ukrzować*), *умешковатися, умогоричити, унуздовати* (an effective, completed action).

It is noteworthy that in the ancient language a new grammatical category of form arises with a clear contrast between perfective and imperfective verb forms, and prefixes have become the main means of expressing this category. Most prefixes in the Old Ukrainian language of the 14th – 17th centuries perform a dual function: they form verbal units with new semantics or with a new semantic shade and at the same time give them the meaning of the perfect form.

Verbal prefixes are inherently ambiguous, and when combined with different verb stems, they can give them different semantic shades. All Old Ukrainian prefixes were inherited by the Ukrainian language, but some of them have undergone significant changes.

Thus, prefixation as a method of word formation arose in the Proto-Slavic period, and the prefix systems of the modern Slavic languages are its natural continuation. The outlined problem demonstrates the traditional continuity of historical word formation in different periods of the formation of the Ukrainian language and the heritability of word-forming means for creating derivatives.

The perspective is seen in a comprehensive study of the morphological means of word formation, based on the material of the Old Ukrainian literary language of the written monuments of the 14th – 17th centuries, by combining word-formation and onomasiological analyses.

Список використаної літератури

1. Білоусенко П. І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду). Київ : КДПІ, 1993. 214 с.
2. Верхратский І. Про говор галицких Лемків. Львів, 1902. 480 с.
3. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / [наук. ред. О. Мельничук]. Київ : Наукова думка, 1966. 588 с.
4. Галаур С. П. Явище префіксально-прийменникової кореляції: історія вивчення та перспективи дослідження. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2008. Вип. 10. С. 60–70.
5. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу англійської мови в 80–90-ті роки XX століття : дис. ...доктора філол. наук : 10.02.04 / Київський ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 1999. 409 с.
6. Зубань О. М. Статус конфікса у системі української мови. *Слов'янські мови і сучасний світ*. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2000. С. 115–121.

7. Клименко Н., Карпіловська Є. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. Київ : Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 1998. 161 с.
8. Колібаба Л. Проблема зв'язку дії та словотвірних категорій дієслів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*: зб. наук. праць. Херсон, 2006. Вип. III. С. 45–52.
9. Коца Р. О. Формування префіксальної та конфіксальної систем прикметника української мови (XI–XX ст.). Київ : Наук. думка, 2017. 277 с.
10. Степаненко М. І. Морфемна будова предиката й структурно значеннєва завершеність речення. *Актуальні проблеми граматики* : зб. наук. праць / ред. кол.: В. Ожоган та ін. *Наукові записки Кіровоград. держ. пед. унту ім. В. Винниченка*. Кіровоград, 1997. Вип. 2. С. 153–157.
11. Синявський О. Норми української літературної мови. Львів : Укрвидав, 1941. 363 с.
12. Сімович В. Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці. 2-ге вид. з одмінами й додатками. Київ; Ляйпціг, 1919. 584 с.
13. Словотвір сучасної української літературної мови [І. І. Ковалик, Л. О. Родніна, А. П. Грищенко та ін.; відп. ред. М. А. Жовтобрюх]. Київ : Наук. думка, 1979. 406 с.
14. СУМ: Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. : у 28 вип. [відп. ред. Д. Гринчишин та ін.]. Львів, 1994–2005. Вип. 1–12.
15. Тимченко Є. Матеріали до Словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. : у 2 кн. / [Упор. В. В. Німчук, Г. І. Лиса]. Київ; Нью-Йорк, 2002–2003. [Пам'ятки української мови. Серія словників]. Кн. 1–2.
16. Meyer Ch. F. *Introducing English linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press. 2009. 259 p.

References

1. Bilousenko, P. I. (1993). *Istoriia sufiksnoi systemy ukrainskoho imennyka (nazvy osib cholovichoho rodu)* [History of the suffix system of the Ukrainian noun (masculine personal names)]. Kyiv: KDPI, 214 (in Ukr.).
2. Verkhatskyi, I. (1902). *Pro hovor halatskykh Lemkiv* [About the dialect of the Galician Lemkos]. Lviv, 480 (in Ukr.).
3. Melnychuk, O. (Ed.) (1966). *Vstup do porivnialno-istorychnoho vyvchennia slovianskykh mov* [Introduction to the Comparative Historical Study of Slavic Languages]. Kyiv: Naukova dumka, 588 (in Ukr.).
4. Halaur, S. P. (2008). Yavyshche prefiksarno-priymennykovoï koreliatsii: istoriia vyvchennia ta perspektyvy doslidzhennia [The phenomenon of prefix-preposition correlation: history of study and research prospects]. In: *Naukovi zapysky. Seriia "Filolohichna"* [Scientific notes. Philological series.]. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia", 10, 60–70 (in Ukr.).
5. Zatsnyi, Yu. A. (1999). *Rozvytok slovnykovoho skladu anhliiskoi movy v 80-90-ti roky XX stolittia* [The development of English vocabulary in the 80s and 90s of the 20th century]. PhD dissertation (Germanic languages). Kyiv, 409 (in Ukr.).
6. Zuban, O. M. (2000). Status konfiksa u systemi ukrainskoi movy [The status of the confix in the Ukrainian language system]. In: *Slovianski movy i suchasnyi svit* [Slavic languages and the modern world]. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet», 115–121 (in Ukr.).
7. Klymenko, N. F. & Karpilovska, Ye. A. (1998). *Slovotvirna morfemika suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy* [Word-forming morphemics of the modern Ukrainian literary language]. Kyiv: In-t movoznavstva im. O. O. Potebni NAN Ukrainy, 161 (in Ukr.).
8. Kolibaba, L. (2006). Problema zviazku dii ta slovotvirnykh katehorii diiesliv [The problem of the connection between action and word-forming categories of verbs]. In: *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia «Linhvistyka»* [Scientific Bulletin of Kherson State University. Series "Linguistics"]: zbirnyk naukovykh prats. Kherson, III, 45–52 (in Ukr.).
9. Kotsa, R. O. (2017). *Formuvannia prefiksnoi ta konfiksnoi system prykmetnyka ukrainskoi movy (XI–XX st.)* [Formation of prefixal and confixal adjective systems of the Ukrainian language (11th – 20th centuries)]. Kyiv: Naukova dumka, 277 (in Ukr.).
10. Stepanenko, M. I. (1997). *Morfemna budova predykata y strukturno-znachennieva zavershenist rechennia* [Morpheme structure of the predicate and structural-semantic completeness of the sentence]. In: *Aktualni problemy hramatyky* [Current problems of grammar]: zbirnyk naukovykh prats. *Naukovi zapysky Kirovohr. derzh. ped. un-tu im. V. Vynnychenka*. Kirovohrad, 2, 153–157 (in Ukr.).
11. Syniavskiy, O. (1941). *Normy ukrainskoi literaturnoi movy* [Norms of the Ukrainian literary language]. Lviv: Ukrvydav, 363 (in Ukr.).
12. Simovych, V. (1919). *Hramatyka ukrainskoi movy dlia samonavchannia ta v dopomohu shkilniï nauks* [Ukrainian grammar for self-study and to help with school studies]. 2-he vyd. z odminamy y dodatkami. Kyiv; Liaiptsih, 584 (in Ukr.).
13. Zhovtobriukh, M. A. (Ed.) (1979). *Slovotvir suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy* [Word formation of the modern Ukrainian literary language]. Kyiv: Naukova dumka, 406 (in Ukr.).
14. Hrynchyshyn, D. (Ed.) (1994–2005). *SUM: Slovyk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st.* [Dictionary of the Ukrainian language of the 16th – first half of the 17th century]: u 28 vyp. Lviv, 1–12 (in Ukr.).
15. Tymchenko, Ye. (2002 – 2003). *Materialy do Slovyka pysemnoi ta knyzhnoi ukrainskoi movy XV–XVIII st.* [Materials for the Dictionary of Written and Literary Ukrainian Language of the 15th–18th Centuries]: u 2 kn. Kyiv; Niu-York, 1–2 (in Ukr.).

ПИСЕМНА ІСТОРІЯ ДІЄСЛІВНОЇ ПРЕФІКСАКЦІЇ В СТАРОУКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ XIV – XVII СТ.

**Г. В. Кочерга, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна)**

e-mail: kocherga_galina@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1000-3427>

Анотація. *Вступ.* У статті досліджено структурно-мотиваційний аспект дієслівної префіксації, зафіксованої в староукраїнській літературній мові XIV–XVII ст. Системно проаналізовано динаміку семантико-словотвірного процесу префіксального дієслова в площині морфологічної, словотвірної, синтаксичної парадигм української мови. Мотиваційно-граматичні відношення префіксів із деякими прийменниками і зміна ними значення дієслова впливають на семантичну структуру речення, в якому вони акумульовані, не лише за змістом, а й за формою. Дієслівна префіксація як модель словотворення виникла ще в праслов'янський період, а префіксальні системи сучасних слов'янських мов є закономірним її продовженням.

Мета статті – розглянути внутрішню будову префіксальної дієслівної підсистеми староукраїнської мови в писемних пам'ятках XIV–XVII ст. та встановити мотиваційний сегмент у похідних дериватах, що формує словотвірну модель дієслівної номінації.

Методологія дослідження окреслена комплексним використанням методів, застосовуваних у сучасній лінгвістиці, зокрема описового, компонентного, трансформаційного, дистрибутивного, зіставного, валентнісного, порівняльно-історичного методів дослідження дієслівної префіксації в семантико-функційному аспекті.

Результати. Установлено мовний маркер дієслівного еліпсису, який імплікує можливість подвійної мотивації, що спирається на поєднання морфологічного, ономазіологічного та семазіологічного підходів з урахуванням етимологічного сегменту префіксів. Оприєвлено словотвірну модель структурно-мотиваційних та функційних чинників дієслівної підсистеми староукраїнської літературної мови XIV–XVII ст., продуковану словотворчою потенцією та засобами її реалізації. Схарактеризовано продуктивність префіксальних словотворчих номінатів за словотвірними префіксальними моделями, що структурно та семантично мотивовані ономазіологічним базисом кореневого дієслова. Засвідчено, що в староукраїнській мові писемних пам'яток XIV–XVII ст. простежено виразну тенденцію до збільшення ролі префіксації в дієслівному сегменті, що природно зумовлене активністю окремих префіксів. Дієслівні префікси виконують видорозпізнавальну функцію, тобто імплікують зміни виду основних дієслів та модифікують значення стану під різними якісними функціями. У багатьох групах дієслів префікси постають із додатковими значеннями, контамінації яких відрізняються від прийменникових структур.

Наукова новизна полягає в дослідженні в підсистемі дієслівної префіксації дериваційних процесів, що акумулюють функційно-семантичну інформацію в проєкції на мотиваційні закономірності номінативних одиниць, які відображають особливості національної концептуальної мовної системи в писемних пам'ятках XIV–XVII ст. Дієслівна префіксація на вербальному рівні експлікована в структурно-семантичних моделях між похідними та твірними номінатами, а на когнітивному – моделює концептуальні реляції синергетичної системи етноосіїв.

Висновки. Матеріал дослідження дає підстави стверджувати, що дієслівна префіксація виникла ще в праслов'янський період і є закономірним продовженням словотворчих процесів у староукраїнський період XIV–XVII ст. та типовим виразником збільшення словотвірної потенції префіксів як структурно, так і мотиваційно. Вочевидно, що з походження слов'янські префікси були первісно самостійними словами (здебільшого займенникового походження) просторового сегменту, близькі до обставинних слів, що приєднувалися до імен або до дієслів, утворюючи їх лексичне та граматичне значення. Сполучаючись то з іменниками, то з дієсловами, такі одиниці з часом поняттєво і структурно зближувалися зі словами, значення яких вони уточнювали. Так історично виникли прийменники, що розвинулися з приіменних слів, і дієслівні префікси зі слів, уживаних при дієсловах.

Ключові слова: словотворчий механізм, староукраїнська мова XIV–XVII ст., словотвірна потенція, дієслівна префіксація, словотвірна модель, семантика префікса, механізм деривації.

Надійшла до редакції: 12.10.2024

Прийнято до друку: 30.11.2024